

Пащенко С. О.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-3770-4023>Аспірант кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності
Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) E-mail: pashchenko678@gmail.com

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БУДІВЕЛЬНИКІВ ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито особливості використання принципів у процесі формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчально-пізнавальної діяльності під час професійної підготовки у закладах професійно-технічної освіти. Встановлено, що в даний час формування принципів навчання здаються звичайними, очевидними, звичними й тільки історичний аналіз їх появи може довести, скільки часу і зусиль знадобилося для того, щоб ці положення були засвоєні як необхідні.

Мета статті – розкрити особливості використання принципів у процесі формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчально-пізнавальної діяльності під час професійної підготовки у закладах професійно-технічної освіти.

Методологічною основою є аналіз документів педагогічної та технічної літератури, а також систематизація й конкретизація знань майбутніх будівельників у процесі їх професійної підготовки.

Наукова новизна: теоретично обґрунтовано процес формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчальної діяльності під час фахової підготовки у навчальних закладах України.

Доведено, що формування готовності майбутніх працівників будівельної галузі до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійної підготовки засноване на принципах каскадності й таксономічності, структуризації та проблемності змісту навчання, усвідомленої перспективи. Розв'язуючи завдання майбутній працівник будівельної галузі розуміє, оцінює рівень своїх знань, умінь і навичок, а розв'язавши завдання, він набуває нових знань, вмінь і навичок. Звідси виходить можливість використовувати завдання одночасно як інструмент діагностики, інструмент формування нового знання, спочатку забезпечуючи вимоги діагностики задають цілі навчання.

Ключові слова: будівельна галузь, професійна підготовка, навчальна діяльність, самостійність, принципи, підхід, напрямки, усвідомленість.

Постановка проблеми дослідження. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише фундаментальних теоретичних знань, які в сучасну епоху перманентних стрімких змін швидко втрачають свою актуальність, а й здатності самостійно їх здобувати впродовж всієї професійної кар'єри. Динамічні зміни в українському суспільстві, процеси глобалізації, інтеграції та диверсифікації суспільства актуалізували підготовку майбутніх фахівців будівельної галузі, оскільки саме їм у життєвих реаліях сьогодення належить приймати оптимальні рішення щодо будівельного забезпечення добробуту України.

Стрімкий розвиток сучасного суспільства характеризується інтеграцією в європейські політичні та економічні структури і визначається формуванням освітнього та наукового простору. Найбільш важливими стають вимоги до професійної підготовки майбутніх працівників будівельної галузі, зокрема заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх працівників будівельного профілю, на сучасному етапі тяжіють до прискореного, випереджального та інноваційного розвитку професійної освіти, намагаючись забезпечити відповідні умови майбутнім фахівцям для успішного професійного становлення, подальшого самоствердження та кар'єрного зростання.

У процесі професійної підготовки майбутніх працівників будівельної галузі до самоосвітньої компетентності відбувається цілеспрямований самоаналіз та корегування професійно важливих якостей особистості, підвищується відповідальність за прийняття рішень, формуються вміння прогнозування результатів, вміння вибору оптимальних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчальної діяльності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Аристовий, Б. Агапов, Г. Андреева, М. Бовтенко, Д. Вилькев, А. Деркач, М. Дяченко, Е. Дюркгейм, І. Єрьоміна, В. Єсіпов, В. Кривчанський, А. Крицька, Ч. Кулі, І. Малкін, Ф. Мацієва, Н. Песцова, І. Подпорин, А. Семибратов, К. Ситникова, В. Стародубцев, Л. Тучкина, Т. Шамова, J. Gilford, R. Hoepfner, D. Krathwohl.

Мета статті – розкрити особливості використання принципів у процесі формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчально-пізнавальної діяльності під час професійної підготовки у закладах професійно-технічної освіти.

Методологічною основою є аналіз документів педагогічної та технічної літератури, а також систематизація й конкретизація знань майбутніх будівельників у процесі їх професійної підготовки.

Наукова новизна: теоретично обґрунтовано процес формування готовності майбутніх будівельників до самостійної навчальної діяльності під час фахової підготовки у закладах освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У психолого-педагогічній літературі виділені принципи, що відображають особливості професійної освіти: системність, інтегративність, диференціація, спадкоємність, універсальність, єдність соціалізація та професіоналізація особистості, модульність, професійна періодизація, надійність, демократизація, гуманізація, інтенсифікація, професійна мобільність, стабільність і динамічність [9].

Принципи (від лат. *principium* – начало, основа) – основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та закономірностей процесу навчання. Принципи навчання виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способу регуляції практики навчання. На них ґрунтуються підходи до навчання усіх дисциплін, визначаючи певною мірою їх зміст, засоби й прийоми навчальної роботи.

У дидактиці принципи навчання означають норму поведінки, яка вважається обов'язковою. Автори принципів навчання, які дотримуються такої ідеї, керуються найчастіше інтуїцією, пошуком таких загальних норм, яких повинні дотримуватися викладачі в їх повсякденній роботі з учнями.

Формування готовності майбутніх працівників будівельної галузі до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійної підготовки засноване на принципах каскадності й таксономічності, структуризації та проблемності змісту навчання, усвідомленої перспективи.

Принцип каскадності дозволяє розглядати самостійну навчально-пізнавальну діяльність як безперервний цілеспрямований процес, що виявляється в поетапному освоєнні загальних і професійних компетентностей в аудиторний і позааудиторний час, за допомогою самоцілепокладання, самопланування, самоорганізації, самостимуляції, самоконтролю, самооцінки результатів.

Принцип каскадного навчання позитивно впливає на якість засвоєних майбутніми працівниками будівельної галузі знань. На відміну від звичайних лекційних курсів, які не відкладаються в пам'яті учнів в повному обсязі, візуалізована інформація і демонстрація дією має куди більший ефект. Такий метод навчання сприяє професійному розвитку майбутніх працівників будівельної галузі й допомагає зробити їх працю більш цікавою та ефективною.

Методологічною основою включення в сукупність принципів формування готовності майбутніх працівників будівельної галузі до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійної підготовки каскадності стали компетентнісний та діяльнісний підходи, а також положення про те, що: 1) людина вчиться не тільки заради отримання знань і умінь, а й заради спілкування, для змагання з іншими людьми й з самим собою, самоствердження та саморозвитку; 2) людина – найвища цінність, реальний творець цивілізації, матеріальної та духовної культури, самого себе; 3) не тільки засвоєння наукового пізнання, а й організація процесу самостійного отримання знань – важлива складова духовного і інтелектуального саморозвитку; 4) розвиток в учнів процесу самостійного цілеутворення потрібно цілеспрямовано організувати й використовувати в ході процесу навчання; 5) загальні компетентності повинні бути спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки; 6) головна мета навчального процесу – самостійність, самоорганізація, розвиток, колективізм, рольова участь, відповідальність, психологічне забезпечення.

Компетентнісний підхід визначено однією з основ модернізації всієї професійної освіти [1]. У зв'язку з цим відбувся перегляд оцінки освітнього результату з понять «знання, вміння, навички» на поняття «компетентність» майбутніх працівників будівельної галузі.

У сучасних умовах компетентнісний підхід акцентує увагу вчених і організаторів професійної підготовки майбутніх працівників будівельної галузі на результатах освіти, в якості яких розглядається не тільки сукупність засвоєної наукової і навчальної інформації, але й здатність майбутнього фахівця успішно діяти в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях професійної діяльності.

Діяльнісний підхід в теорії проблемного навчання заснований на поняттях «завдання» і «дія». М. Махмутов [7] підкреслює, що пізнавальна задача викликає активність з боку майбутніх працівників будівельної галузі, коли вона спирається на попередній досвід і виступає наступним кроком пізнавальної діяльності. Проблемне навчання сприяє розвитку розумових здібностей, самостійності, творчого мислення учнів, забезпечує міцність і дієвість знань.

На думку В. Іванова [3] «діяльність на заняттях організовується безпосередньо постановкою питань і проблем, для того, щоб майбутні працівники будівельної галузі обговорювали і знайшли шляхи їх розв'язання. Не можна безпосередньо передати те, чого навчився сам, – можна тільки створити умови, при яких учні дійдуть до цього самостійно».

Формування готовності майбутніх працівників будівельної галузі до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійної підготовки на основі компетентнісного і діяльнісного підходів, а також теоретичних положень про навчально-пізнавальну діяльність та розвитку особистості опосередковує необхідність каскадного оволодіння майбутніми будівельниками умінь і навичок самопланування, самоорганізації, самооцінки результатів, самоконтролю.

Компетентність формується на основі ключових компетентностей, які, з одного боку, забезпечують успішне її формування, а з іншого – лежать в основі професійної компетентності та забезпечують її актуалізацію і реалізацію. Компетентнісний підхід у навчанні надає учневі широку можливість навчатися на робочому місці або в ситуації, що імітує професійне середовище в будівельній галузі промисловості. Таке навчання дозволяє йому адаптуватися до професійної діяльності у всьому її різноманітті та актуалізувати на практиці професійну компетентність. Даний підхід дозволяє здійснювати інтеграцію теоретичного і практичного навчання, стимулює переосмислення місця і ролі теоретичних знань у процесі освоєння практичних компонентів професійної компетентності випускника.

А. Маркова [6] розглядає розвиток процесів цілепокладання як «найважливіший фактор сформованості навчально-пізнавальної діяльності. На її думку, величезну роль в процесі самоосвіти відіграє вміння самостійно ставити цілі». Він розглядається нею, як початок нового етапу розвитку особистості – етапу формування самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У кожній виконаній майбутнім працівником будівельної галузі дії розрізняють результат цієї дії та загальний спосіб, за допомогою якого виконується дана дія. «Якщо зусилля учнів спрямовані на оволодіння загальними способами дій, то їх діяльність стає цілеспрямованою. Без уміння ставити цілі й досягати їх, потреби і мотиви залишаються нереалізованими. Мета діяльності визначає вибір дій, а умови досягнення мети – вибір операцій (способи виконання дій)» [2].

Викладачу важливо розпізнати і надати допомогу в коригуванні цілей, визначивши форми, методи, зміст, темп, насиченість самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Учень виділяє в навчальному плані найбільш важливі розділи, теми, напрямки та становить з педагогом програму індивідуального навчання. Предметні, професійно спрямовані цілі викладача слідує за педагогічними цілями, коли майбутньому працівнику будівельної галузі надається можливість самостійно визначати шляхи свого особистісного й професійного розвитку. Важливо не тільки викликати інтерес у майбутніх працівників будівельної галузі, а й якомога довше його фіксувати. Самоцілепокладання, активно залучає учня в процес професійного самовдосконалення, надає можливість для самопізнання, саморозвитку.

Наприклад, якщо майбутній працівник будівельної галузі має чітку, мету своєї навчально-пізнавальної діяльності, то краще для її закріплення запропонувати йому визначити мету заняття, показати її значимість, усвідомивши її досягнення, зробити висновки, пов'язати її з метою наступного заняття. Потім, відпрацювавши цей етап, поставити за мету виявлення інтеграційних зв'язків і тим самим визначити важливість всього процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності. В результаті, по-перше, що майбутній працівник будівельної галузі співвідносить свої бажання зі своїми потребами, можливостями, інтересом, поступово формує вміння та навички. По-друге, в процесі встановлення змістовних зв'язків формуються узагальнення. Узагальнення становить вихідну точку, та засіб і результат процесу засвоєння, тільки в цьому випадку засвоєні знання стають новою вихідною точкою подальшого процесу засвоєння і основою практичної діяльності [4].

Ефективність самоцілепокладання самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх працівників будівельної галузі пов'язана з наявністю інтересу; виявленням предмета своєї мети; моделюванням результату своєї діяльності; з об'єктивними і суб'єктивними факторами досягнення мети; поетапним контролем отриманих досягнень; умінням змінювати мету в залежності від умов.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність майбутніх працівників будівельної галузі закладає основи формування й розвитку цілісної системи професійно-групових та індивідуально-особистісних цінностей, пов'язаних зі стійким інтересом до майбутньої професії. При цьому в професійній підготовці пріоритетними є, як термінальні, так й інструментальні цінності.

Таким чином, на практиці принцип каскадності проявляється в уміннях і навичках учнів: 1) ставити цілі для подальшого розвитку й свідомо до них прагнути; 2) планувати свою діяльність з урахуванням навчальних і професійних цілей та завдань; 3) швидко реагувати на об'єкт вивчення і приймати правильний розв'язок, знаходити кілька варіантів правильних розв'язків навчальної та професійної задачі; 4) досягати успіхів; 5) робити вибір між «хочу» і «треба», організувати діагностику отриманих результатів; 6) рефлексувати.

Принцип таксономічності передбачає системне упорядкування структуроутворюючих компонентів готовності майбутніх працівників будівельної галузі до професійного самовдосконалення та проектування процесу навчальної діяльності за різними логічним підставами. «Таксономія» означає таку класифікацію і систематизацію об'єктів, яка побудована на основі природного взаємозв'язку, розташована послідовно, по наростаючій складності [5].

Процесу формування готовності майбутніх працівників будівельної галузі до самостійної навчально-пізнавальної діяльності на основі інтеріоризації знань включає: сприйняття навчального матеріалу; формування цілісного образу предмета в сукупності його властивостей і якостей; розвиток властивостей сприйняття – цілісність, константність або сталість, структурність, осмисленість, вибірковість; розвиток спостережливості; інтеграція чуттєвості з руховими функціями в пізнаваних об'єктах для швидкого і якісного перетворення навчального матеріалу професійної підготовки; встановлення різних зв'язків і відносин між об'єктами самостійної навчально-пізнавальної діяльності; узагальнення наявних знань і досвіду практичної діяльності в професійній сфері; формулювання суджень і умовиводів; планування самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Принцип структуризації та проблемності змісту навчання передбачає визначення ієрархії дидактичних цілей у процесі опанування послідовність і цілісність викладу навчального матеріалу, а також проблемність його змісту, логічній завершеності й автономності і наочності. Проблемність й

структуризація взаємозумовлені, оскільки в основі структуризації має бути проблема – навчальна. Проблемність професійному навчанні відображає психолого-педагогічну закономірність, згідно з якою ефективність засвоєння майбутніми працівниками будівельної галузі навчального матеріалу підвищується, якщо вводяться такі стимулюючі прийоми, як проблемна ситуація, візуалізація навчальної інформації та її професійно-прикладна спрямованість.

Принцип усвідомленої перспективи спрямований на те, щоб майбутні працівники будівельної галузі розуміли й усвідомлювали свої близькі, середні й більш віддалені перспективи навчання в процесі набуття професійної підготовки. Цей принцип орієнтований на стимулювання активної навчальної діяльності учнів на основі усвідомлення ними ієрархії цілей набуття професійної підготовки. Він спрямований на формування в майбутніх працівників будівельної галузі позитивної мотивації навчання, на розвиток і формування пізнавальних інтересів, ініціативності, самостійності та відповідальності. Творче застосування основних педагогічних правил цього принципу сприяє суб'єктної позиції учнів у процесі навчання, стимулює суб'єкт-суб'єктні взаємини між ними та педагогами [8].

Висновки. Сучасний ринок праці, основними характеристиками якого є гнучкість, мінливість, висока інноваційна динаміка, висуває нові вимоги до претендентів робочих місць: готовність до безперервної самоосвіти і модернізації професійної кваліфікації, кооперації (співпраці), діям в нестандартних та невизначених ситуаціях, здатність до прийняття відповідальних рішень, критичного мислення, самоврядуванню поведінкою і діяльністю, навички роботи з різними джерелами інформації й ефективної поведінки в конкурентному середовищі в умовах стресогенних чинників.

Перспективи подальших досліджень. Можливість поглиблення принципів професійної підготовки майбутніх будівельників щодо самостійної діяльності у процесі педагогічної роботи.

References

1. Бондаревская Е. В. Проблемное поле современных образовательных технологий. *Известия Южного федерального университета*. 2009. № 7. С. 15–26.
Bondarevskaya, E. V. (2009). Problemnoye pole sovremennykh obrazovatelnykh tekhnologiy. [Problem field of modern educational technologies]. *Izvestiya Yuzhnogo federalnogo universiteta – Proceedings of the Southern Federal University*, 7, 15–26.
2. Елизарова В. А. Цели учебной деятельности и их влияние на развитие личности в начальном профессиональном образовании. *Альманах современной науки и образования: Педагогика, психология, социология и методика их преподавания*. 2009. № 10 (29). С. 48–49.
Yelizarova, V. A. (2009). Tseli uchebnoy deyatel'nosti i ikh vliyaniye na razvitiye lichnosti v nachalnom professionalnom obrazovanii. [The objectives of educational activities and their impact on the development of the individual in primary vocational education]. *Almanakh sovremennoy nauki i obrazovaniya: Pedagogika, psikhologiya, sotsiologiya i metodika ikh prepodavaniya – Almanac of modern science and education: Pedagogy, psychology, sociology and methods of their teaching*, 10 (29), 48–49.
3. Иванов В. Г. Проектирование содержания профессионально-педагогической подготовки преподавателя высшей технической школы : диссертация доктора педагогических наук: 13.00.08. Казань : Казанский государственный технологический университет. 1997. 341 с.
Ivanov, V. G. (1997). Proektirovaniye sodержaniya professionalno-pedagogicheskoy podgotovki prepodavatelya vysshey tekhnicheskoy shkoly [Designing the content of vocational and pedagogical training of a teacher of a higher technical school]. Doctor's thesis. Kazan, Russia: Kazan State Technological University.
4. Калмыкова З. И. Педагогика гуманизма. Москва: Знание, 1990. 80 с.
Kalmykova, Z. I. (1990). Pedagogika gumanizma [Pedagogy of humanism]. Moscow, Russia: Znaniye.
5. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. Москва: Знание, 1989. 80 с.
Klarin, M. V. (1989). Pedagogicheskaya tekhnologiya v uchebnom protsesse. Analiz zarubezhnogo opyta [Pedagogical technology in the educational process. Analysis of foreign experience]. Moscow, Russia: Znaniye.
6. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
Markova, A. K., Matis, T. A., & Orlov, A. B. (1990). Formirovaniye motivatsii ucheniya. Kniga dlya uchitelya [Formation of learning motivation. Teacher's book]. Moscow, Russia: Prosveshcheniye.
7. Матюшкин А. М. Исследование психологических закономерностей процесса мышления, анализа и обобщения. Москва: Высшая школа. 1987. 174 с.
Matyushkin, A. M. (1987). Issledovaniye psikhologicheskikh zakonemernostey protsessa myshleniya, analiza i obobshcheniya. [The study of the psychological laws of the process of thinking, analysis and synthesis]. Moscow, Russia: Vysshaya shkola.
8. Модульно-компетентнісний підхід у підготовці кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівельної галузей. Монографія. Київ: 2015. 255 с.
Modulno-kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoi ta mashynobudivelnoi haluzei [Modular-competent approach in the training of skilled workers of the building and machine-building industries]. Monograph. (2015). Kyiv, Ukraine.

9. Наливайко Т. Е. Теоретические основы операционально-деятельностных технологий обучения. Москва: Прометей, 2000. 146 с.
Nalivayko, T. E. (2000). Teoreticheskiye osnovy operatsionalno-deyatelnostnykh tekhnologiy obucheniya [Theoretical foundations of operational activity learning technologies]. Moscow, Russia : Prometey.

Pashchenko S.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-3770-4023>

PhD student

of the Department of professional education and life safety protection,

Т.Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

(Chernihiv, Ukraine) E-mail: pashchenko678@gmail.com

PRINCIPLES OF FORMATION OF FUTURE BUILDERS` READINESS TO INDEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article reveals the peculiarities of using the principles in the process of forming the readiness of future builders for independent learning and cognitive activity during vocational training in vocational education institutions. It has been established that, at present, the formulation of the principles of instruction seem ordinary, obvious, customary, and only a historical analysis of their appearance can prove how much time and effort it took for these provisions to be understood as necessary. Principles are closely related to learning patterns. They reflect didactic laws and regularities. At the level of an epistemological phenomenon, the principles objectively reflect the essence of the laws and regularities of the educational process.

The aim of the article is to disclose the peculiarities of the principles` use in the process of formation of future builders to the independent learning activity during the professional training in the professional technical establishments.

***Methodological basis** is the analysis of the documents of pedagogical and technical literature and also systematization of the knowledge of future builders in the process of their training in the professional technical.*

***Scientific novelty** is in the theoretical proving of the process of future builders` readiness` formation to the independent educational activity during the special training in the educational establishments of Ukraine.*

It is proved that the formation of the readiness of future workers in the construction industry for independent learning and cognitive activity in the process of vocational training is based on the principles of cascade and taxonomy, structuring and problem-based learning content, and a conscious perspective.

The author of the article notes that in modern conditions the competence approach focuses the attention of scientists and organizers of professional training of future workers in the construction industry on the results of education, which are considered not only a set of learned scientific and educational information, but also the ability of a future specialist to successfully operate in various standard and non-standard situations of professional activity. Solving problems, the future employee of the construction industry understands, assesses the level of his knowledge and skills, and having solved the problem, he acquires new knowledge and skills. From here, you should use tasks at the same time as a diagnostic tool, a tool for generating new knowledge; first, providing diagnostic requirements that set learning objectives. Training focused on the future professional competencies of a graduate is most effectively implemented in the form of programs, with the basic principle of training focused on the results necessary for the sphere of professional activity. If the efforts of students are aimed at mastering the general methods of action, then their activity becomes purposeful. Without the ability to set goals and achieve them, the needs and motives remain unfulfilled.

It was established that at the initial stages of training, the future employee of the construction industry sets specific goals and tasks for himself, and then, as they carry out their training and cognitive activity.

Key words: construction industry, professional training, training activities, independence, principles, approach, directions, awareness.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2019 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. М. Торубара**